

ПРО ДІАЛОГІЧНУ ПРИРОДУ ОБРАЗУ Я

Існує згода між представниками різних методологічних парадигм, щодо того, що особистісне спілкування, інтеріоризуючись в образі Я, виявляє в ньому свою діалогічну природу. Таким чином, однією (чи не найважливішою) передумовою діалогічної будови образу Я є спілкування як спосіб, за допомогою якого відбувається формування даної психоструктури. Досвід особистісного спілкування закріплюється у сформованій структурі продукту самосвідомості — образі Я.

Спілкування набуває інтерпсихічної форми: реальне спілкування перетворюється на аутоспілкування, реальна персонілогічна структура, що передбачає ближчих і дальших суб'єктові партнерів по спілкуванню, перетворюється на його феноменальну структуру.

Однією з передумов діалогічності образу Я є те, що особистість постійно ставить себе як до об'єкта зміни. Сам зміст образу Я як відображення соціальних взаємодій особистості зумовлює для неї певне випередження дійсності у вигляді цілей та завдань особистісного розвитку.

В. В. Столін виділив ще одну передумову діалогічної будови образу Я — факт залучення суб'єкта до різноманітних, часом суперечливих взаємин. Різні системи зв'язків визначають можливість різних точок зору на світ, у тому числі на самого себе.

Двобічність рефлексії підтверджує і кібернетика. З погляду інформації рефлексія виступає як глибоке послідовне відображення не тільки самого суб'єкта, а й іншої «дійової особи», з якою взаємодіє суб'єкт, як відображення позиції суб'єкта і позиції партнера по взаємодії. Змістом цього вза-

ємовідображення є відтворення внутрішнього світу партнера, до того ж у цьому внутрішньому світі, своєю чергою, відображається внутрішній світ першого «дослідника».

Про діалогізм Я свідчать також дані клінічних досліджень так званого роздвоєння особистості та дані з психології самотності. Експерименти з перебування особи на самоті досить чітко ілюструють процес інтеріоризації спілкування в образ Я. По-перше, це підтверджується тим, що випробуваний будував свої взаємини сам із собою за зразком тих видів стосунків, у яких він перебував до експерименту. По-друге, випробуваний екстеріоризував із себе двійника у вигляді «близького співрозмовника». Нарешті, по-третє, екстеріоризований образ часто вступає з ядром особистості як у синергічні, так і в антагоністичні взаємини. Ці дані, а також багато цікавих і релевантних досліджуваних проблемі фактів відносної ізоляції або так званої самотності серед людей показують, що діалогічність образу Я — це практичний спосіб існування особистості, а не лише теоретичне поняття. Адже необхідність участі іншого в житті особистості може проявитися в ситуаціях дефіциту спілкування досить часто, якщо спілкування досить часто, якщо спілкування виступає в психологічному розумінні принциповим конститууючим моментом процесу саморегуляції особистості.

В. А. Петровський описує діалогічну сутність Я за допомогою категорії відображуваної суб'єктивності. Відображуючись у мені, інша людина постає активним, діяльним началом, що змінює мій погляд на речі, формує нові прагнення, ставить переді мною нові цілі. Відображення іншого суб'єкта стає для відображуваного джерелом нового для нього змісту, спроможним надати його активності нового напрямку.

У процесі відображення відображуваний суб'єкт розкривається перед відображуючим як значуща для нього особистість. Актуальною в цьому плані є проблема початкової та зміненої активності суб'єкта. Початковою є активність, необхідна для відображення іншого суб'єкта у свідомості даного індивіда. У цьому контексті під відображенням розуміється відтворення істотних рис відображуваного. Зміна характеру активності, саморух суб'єкта закладається вже в самому процесі відображення ним іншого суб'єкта, у якому відбувається переживання суб'єктом своєї власної динаміки. Остання ж характеризує як це не пардоксально, особистість іншої людини, але ту частину її особистості, яка є невіддільною від власної особистості сприймаючого і виступає як фрагмент відображеної суб'єктивності іншого.

Питання, щодо якого думки вчених розходяться, поля-

гає в тому, що дослідники по-різному інтерпретують психологічну сутність учасників внутрішнього діалогу, по-різному відповідають на запитання, хто ж такий інший, що йому відводиться чільне місце у становленні й розвитку образу Я. Питання про психологічну сутність іншого є проблемним як у загальнопсихологічному плані, так і в плані вікових аспектів психології. Проблема діалогічності образу Я — не нова, але вона залишається по-справжньому відкритою для теоретичного узмислення та емпіричного вивчення.